

bul 1973, 7. bs., 1984) ve Yılmaz Öztuna (*Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları*, İstanbul 1989) eseri sadeleştirerek, Mustafa Yıldız da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüshasını (TY. nr. 2639) Almanca özeti ile (*Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, Göttingen 1991) neşretmişlerdir. Ayrıca Deniz Müzesi Komutanlığı Kütüphanesi'nde bulunan nüshası (nr. 5748), aynı müze elemanları tarafından yine sadeleştirilerek yayımlanmıştır (*Gazavât-ı Hayrettin Paşa*, Ankara 1995).

Gazavât-ı Hayreddin Paşa gazavat-nâme türü eserlerin en önemlilerinden-dir. Sadece Barbaros'un deniz seferlerini ihtiva eden bir tarih kaynağı olarak değil Kanûnî Sultan Süleyman'ın deniz politikasını yansıtan bir eser olarak da türünün en güzel örneklerinden biridir. Murâdî, eserini her şeyden önce Hayreddin Paşa'nın kendisine anlattıklarına dayanarak kaleme almışsa da gazavatnâmeye bir edebî değer de katmıştır. Bu nitelik, özellikle 1543-1544 yıllarındaki Fransız seferini anlatan ve Kanûnî Sultan Süleyman ile Barbaros arasındaki yazışmaların, Macaristan seferindeki başarılar için yazılmış fetihnâme de dahil olmak üzere padişah fermanlarının dercedildiği ikinci bölümde daha açık şekilde görülmektedir (bk. A. Gallotta, "II 'Gazavât-i Hayreddin Paşa' Pars Secunda e la spedizione in Francia di Hayreddin Barbarossa", *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage*, nşr. C. Heywood ve C. Imber, İstanbul 1994, s. 77-89).

BİBLİYOGRAFYA :

Gazavât-ı Hayreddin Paşa, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1291, 1292; İİ Ktp., TY, nr. 2475; Bibliothèque nationale, MS, Supplément turc, nr. 1186; Hammer (Atâ Bey), V, 4, 6; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 70-74; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, İstanbul 1964, s. 550-560; Babinger (Üçok), s. 86-88; Necib Asım, "Gazavât-ı Hayreddin Paşa", *TOEM*, I (1911), s. 233-238; L. Porrer, "Handschriften Osmanischer Historiker in Istanbul", *Isl*, XXVI (1940), s. 173-220; Hüseyin G. Yurdaydın, "Kitâb-ı Bahriye'nin Telifi Meselesi", *DTCFD*, X (1952), s. 143-146; a.mlf., "Muradî ve Eserleri", *TTK Belleten*, XXVII/107 (1963), s. 453-466; Aldo Gallotta, "Le Gazavat di Hayreddin Barbarossa", *Studi Magrebini*, III, Napoli 1970, s. 79-160 (Türkçeşi: "Gazavât-ı Hayreddin Paşa" [trc. Salih Akdeniz], *TTK Belleten*, XLV/180 (1981), s. 473-500); a.mlf., "II Gazavat-i Hayreddin Paşa di Seyyid Murad", *Studi Magrebini*, XIII, Napoli 1983, s. 1-43 (Türkçeşi: "Seyyid Murad'ın Gazavât-ı Hayreddin Paşa Adlı Eseri" [trc. M. Şakiroğlu], *Erdem*, IV/10, Ankara 1988, s. 127-163); Svat Soucek, "Remarks on Some Western and Turkish Sources Dealing with the Barbarossa Brothers", *GDAAD*, I (1972), s. 63-72.

ALDO GALLOTTA

GAZAVÂT-I SULTAN MURAD

(غزوات سلطان مراد)

II. Murad devrinde cereyan eden İzladi ve Varna savaşları ile Mahmud Paşa'nın hayatını ve faaliyetlerini konu alan anonim gazavatnâme.

Osmanlı tarih yazıcılığının ilk dönemlerinde kaleme alınan ve gazavatnâme türünün bilinen en eski örneklerinden biri olan eser birbirine bağlı iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, 63. varağa kadar devam eden ve 1443-1444 yılları olaylarını ihtiva eden "Gazavât", ikincisi de "Mahmud Paşa Menâkıbnâmesi"dir. Bilinen tek nüshası, Bilkent Üniversitesi Halil İnalcık koleksiyonunda bulunmaktadır. Üzerinde iki temellük mührü bulunan eserin ilk sayfasındaki fihriste göre nüshanın yetmiş bir varaktan ibaret olduğu anlaşılmaktaysa da 63. varaktan itibaren "Mahmud Paşa Menâkıbnâmesi"nin başladığı, bunun da 66. varaktan sonraki beş varağının koparıldığı görülmektedir. "Gazavât" kısmının 25 ve 30. varakları da eksiktir. Eserin telif tarihi belli değilse de giriş kısmında II. Murad'dan merhum diye söz edilmesi, onun ölümünden (1451) sonra yazılmış olduğunda şüphe bırakmamaktadır.

Eserin "Gazavât" bölümünün muhtevasını, Bizans imparatorunun (VIII. Ioannes Palaiologos) ve Macar kralının (I. Ladislas) Osmanlılar aleyhindeki faaliyetleri, Varna Savaşı, Düzmece Mustafa olayı, Vidin, Niğbolu, Tirnova ve Varna kuşatmaları teşkil etmektedir. Bu bölüm, İzladi ve Varna savaşları hakkında eldeki kaynakların en ayrıntılı olanıdır. Eser ayrıca 1444 Edirne barış görüşmelerinin hangi şartlar altında yapıldığını ortaya koymakta, bu müzakerelerin seyirinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmakta, özellikle Segedin görüşmeleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. "Gazavât"ta verilen bilgiler Batı kaynaklarıyla mutabakat halinde, hatta onları tamamlar ve tashih eder niteliktedir. Meçhul müellifin hadiseleri doğru ve ayrıntılı biçimde tesbit edebilecek durumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde öteki kaynaklarda adları bile geçmeyen, dönemin ikinci derecede şahsiyetleriyle ilgili bilgilere de rastlanır. Osmanlı tarih yazıcılığının ilk devirlerindeki geleneğe uygun olarak eserin tamamında gazâ ruhu hâkimdir.

Nüshanın "Mahmud Paşa Menâkıbnâmesi" bölümü, Fâtih Sultan Mehmed devri vezîriâzamlarından Mahmud Paşa'nın hayatını ve faaliyetlerini konu almaktadır. Muhtevsından, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde meydana getirilmiş bir versiyon olduğu ve bu devirde "Gazavât" ile birleştirildiği anlaşılmaktadır. Sonu eksik olan bu kısmın İstanbul kütüphanelerinde tam nüshaları da vardır. Ancak eksik olan nüshanın tarihî gerçekleri ötekilere göre daha doğru yansıttığı görülmektedir.

Anonim tarihler, Chalkokondiles ve Kemalpaşazâde'nin tarihleriyle olan bazı paralellikler, eserin XV. yüzyılda bilindiği intibakı vermekle birlikte günümüze ulaşan kaynaklarda *Gazavât-ı Sultan Murad*'in kullanıldığını söylemek güçtür. Zira başta Edirne barış görüşmeleri ve antlaşması olmak üzere "Gazavât"taki çok önemli bilgiler bu kaynaklarda yoktur. Eser daha sonraki tarihçiler tarafından da kullanılmamıştır. Bunun başlıca sebebi, bilinen yegâne nüshanın Anadolu'nun bir köşesinde özel

Gazavât-ı Sultan Murad'in tıpkıbasımının ilk sayfası
(nşr. H. İnalcık — M. Oğuz, Ankara 1978, s. 5)

kişilerin elinde saklı kalmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Gazavât-ı Sultan Murad'ı Halil İnalıcık ve Mevlüt Oğuz ilim dünyasına tanıtmışlardır (*DTCFD*, VII/2, s. 481 vd.). Daha sonra İnalıcık tarafından kaynak olarak kullanılan ve eski harflerle kısmen neşredilen eser (*Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, s. 187-202), yine bu araştırmacı ve Mevlüt Oğuz tarafından açıklayıcı notlar, faksimile metin ve bir lügatçe ilâvesiyle yeni harflerle yayımlanmıştır (Ankara 1978).

BİBLİYOGRAFYA:

Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Han (nşr. Halil İnalıcık — Mevlüt Oğuz), Ankara 1978; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 15; Halil İnalıcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1987, s. 9 vd.; a.mlf. — Mevlüt Oğuz, "Yeni Bulunmuş Bir Gazavât-ı Sultan Murad", *DTCFD*, VII/2 (1949), s. 481-495.

HALİL İNALCİK

GAZAVATNÂME

(غزواتنامه)

Özellikle Osmanlılar'da
hristiyan devletlere karşı yapılan
savaşları anlatan eserlerin genel adı.

Gazavât kelimesinin tekili olan *gazâ* "cege gitmek, cenk etmek" mânâsında olmakla beraber daha sonra din düşmanlarıyla yapılan savaşları ifade eden "cihad"la aynı anlamda kullanılmış ve bu anlam yaygınlaşmıştır (*gazâ* kelimesinin değişik anlamları için bk. Tekin, sy. 109 [1993], s. 9-18; sy. 110 [1993], s. 9-16). Bundan dolayı düşmanla yapılan savaşları anlatan eserlere "gazânâme" veya "gazavatnâme" adı verilmiştir. Genellikle gazânâmelerde tek, gazavatnâmelerde ise birden fazla savaş veya akın anlatılmaktadır. İlk örneklerine Arap edebiyatında rastlanan bu tür eserlere "me-gâzi" denilmiştir. Vâkîdî'nin (ö. 207/822-23) *Kitâbü'l-Megâzi*'si bu türün en meşhur örneklerindendir. Türk edebiyatında daha çok manzum olarak ve mesnevi şeklinde düzenlenen gazavatnâmeler konu itibarıyla zafernâme veya fetihnâmelerden pek farklı değildir. Bu tür eserlerdeki adlandırmalar müelliflerin tercihinin bir sonucudur.

Türk edebiyatında gazânâme, gazavatnâme, fetihnâme ve zafernâme gibi adlarla anılan edebî metinleri Selçuklular devrine kadar götürülenler ve destanî yönlerinin ağır basmasına rağmen *Dânişmendnâme* ve *Battalnâme* gibi eserleri de bu türe dahil edenler olmuştur.

Ancak bunlar daha çok destanî unsurlar taşıdıklarından gazavatnâmelerden ayrı bir tür oluşturur. Belirli bir savaş veya seferi tasvir eden gazavatnâmeler oldukça ayrıntılı bilgiler verirler ve bu yönleriyle genel Osmanlı kroniklerinin boşluklarını doldururlar. Ayrıca bu eserlerde genellikle bir gazâyı gerçekleştiren şahıs ön plana çıkarılır ve eser bu şahıs etrafında gelişir. Fetihnâmelerden en önemli farklarını da bu yönleri teşkil eder. Konuları bakımından gazavatnâmeler üç grupta ele alınabilir. 1. Bir padişahın gazalarını tasvir edenler. Ancak bunlar daha ziyade "Selimnâme", "Süleymannâme" gibi adlarla anılır ve ayrı bir tür oluştururlar. 2. Vezirlerden veya ünlü kumandanlardan birinin gazalarını anlatanlar. Barbaros Hayreddin Paşa, Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Mihaloğlu Ali Bey gazavatnâmeleri gibi. 3. Belli bir yerin veya kalenin alınmasını hikâye edenler (Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 4).

Dânişmendnâme'de, Sarı Saltuk ve Battal Gazi gibi destanî mahiyetteki şahsiyetler çevresinde oluşan Ebülhayr Rûmî'nin *Saltuknâme*'sinde ve *Battalnâme*'de yer alan olaylar istisna edilirse ilk örneklerine XV. yüzyılda rastlanan gazavatnâmeler, XVI. yüzyılda artarak I. Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın seferleri etrafında yoğunlaşır. Osmanlı Devleti'nin gerileme devrine girmesiyle de azalmaya başlar; son örneklerini ise 1853 Kırım ve 1897 Yunan seferleriyle ilgili olanlar oluşturur.

Türk edebiyatında bugüne kadar tesbit edilebilen gazavatnâmelerin sayısı 250'nin üzerindedir. Bunlardan kırk kadarı manzum olup mesnevi tarzında kaleme alınmıştır. "Gazânâme", "gazavât",

"gazavatnâme" vb. adlarla anılan bu eserlerin başlıcaları şunlardır: 1. *Gazânâme*. Gelibolulu Mehmed Zaîfî Efendi tarafından kaleme alınan eser II. Murad'ın gazâlarından bahseder (Afyon Gedik Ahmed Paşa Ktp., nr. 183.349). 2. *Gazavatnâme*. Prizrenli Süzî Çelebi'nin, Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devri akıncılarından Mihaloğlu Ali Bey'in gazâlarını anlatan 1795 beyitlik bir mesnevisidir (Millet Ktp., Manzum, nr. 1339). 3. *Gazavât-ı Sultan Murad**. Müellifi belli olmayan eser, II. Murad'ın İzîlâdi ve Varna savaşları ile başlayan gazâlarını anlatır. 4. *Enisü'l-guzât*. Fütühî Hüseyin Çelebi'nin 932 (1526) yılındaki Macaristan seferine dair eseridir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3785). 5. *Gazavât-ı Hayreddin Paşa**. Seyyid Murâdî tarafından kaleme alınan eserde Barbaros ve Oruç Reis'in 1541 yılına kadarki gazâları anlatılmaktadır (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1291). M. Ertuğrul Düzdağ tarafından sadeleştirilerek Barbaros Hayreddin Paşa'nın *Hatıraları* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1973). Âşık Çelebi, Yetim Ali Çelebi'nin Barbaros ve Oruç Reis'in gazâlarına dair *Lüccetü'l-ahyâr* adlı 2000 beyitlik yarılmış bir mesnevisinin bulunduğu nu belirtir (*Meşâirü's-şuarâ*, vr. 94^b). 6. *Sinan Paşa'nın Gazavâtı*. Galatalı Nakkaş Nigârî Haydar Çelebi'nin, Sinan Paşa'nın Trablusgarp Savaşı'nı ve İspanyol donanmasına karşı mücadelesini anlatan 999 beyitlik mesnevidir (Rieu, s. 177-178). 7. *Şecâatnâme*. Âsafî Defterdar Koca Mehmed Paşa'nın kaleme aldığı bu eser Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Kırım, Tiflis ve Tebriz seferlerini anlatır (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1301; İÜ Ktp., nr. 6043). 8. *Gazavât-ı Sultan Süleymân-ı Kanûnî*. Müellifi belli olmayan mensur

Prizrenli
Süzî Çelebi'nin
Mihaloğlu
Ali Bey'in
gazâlarını
anlatan manzum
Gazavatnâme'sinin
ilk ve son sayfaları
(Millet Ktp.,
Manzum, nr. 1339)

